

УДК 1(091)(470):930.1

*Кучина Н.І. – канд. наук із соц. комунікацій,
доц. кафедри культурології РДГУ*

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ПИТИРИМА СОРОКІНА КРИЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРІОГРАФІЇ

Соціокультурні зміни в Україні сприяють переосмисленню ціннісних установок та ідеалів, світоглядної переорієнтації особистісної й суспільної свідомості. Сказане пояснює нагальність соціально-філософського аналізу не лише теоретичних та методологічних проблем буття культури, але й шляхів подолання її кризи. Деякі варіанти подолання кризових станів культури, що не втратили актуальності і сьогодні, запропоновано Питиримом Сорокіним. Цінність його підходу до проблеми культури полягає в тому, що вчений інтерпретує культурно-історичний процес не лише з точки зору його загальних форм та закономірностей, але й у дослідженні особистого буття людини як способу організації її культурного буття.

Метою розвідки є розгляд філософських поглядів вченого кризь призму історіографії.

Питирим Олександрович Сорокін (1889-1963 рр.) – провідний американський соціолог російського походження. Його науково-практична діяльність поділяється на два періоди: 1) до 1922 р. – життєдіяльність на території Росії – так званий «російський період», в який і був «закладений фундамент» світогляду щодо формування науковця-соціолога революційного періоду історії; 2) 1923-1963 рр. – життєдіяльність на території Америки, яку більшість науковців-дослідників називають найбільш результативною частиною життя науковця. У 1925 році, в Америці, виходить друком перша його наукова робота в еміграції – «Соціологія революції», в якій автор узагальнює досвід трагічних російських подій 1917 і наступних років. Уже через два роки науковий світ мав змогу ознайомитись із монографічним дослідженням «Соціальна мобільність», присвячене теоретичним і практичним проблемам вивчення соціальної нерівності і соціальних переміщень, через рік – «Сучасні соціологічні теорії» (1928 р.).

Провівши разом із К.Ціммерманом емпіричні дослідження, П.Сорокін видає у співавторстві працю «Основи міської і сільської соціології» (1929 р.), а згодом тритомну працю «Систематична антологія сільської соціології» (1930-1932 рр.).

У 1930 році Гарвардський університет засновує соціологічний факультет і запрошує П.Сорокіна стати його деканом. Він займається його організацією, запрошує свого приятеля з Міннесоти, Карла Цімермана стати професором, бере на викладацьку роботу Толкота Парсонса, який в той час працював на економічному факультеті. Внесок, а разом із тим і вплив, П.Сорокіна на Гарвард був неймовірним. За період роботи у Гарварді його науковий доробок склали такі праці: «Соціальна і культурна динаміка» (1937-1941 рр.), «Криза нашого часу» (1941 р.), «Система загальної соціології», «Альтруїстична любов: дослідження американських «добрих сусідів» і християнських святих» (1950 р.), «Шляхи і влада любові» (1954 р.).

У більш пізніх роботах (починаючи з 1940-х років) П.Сорокін доходить висновку про те, що існує «нерозривна тріада» (особистість-суспільство-культура) і саме це є першопричиною формування авторської циклічної концепції культури. Саме культуру науковець визначає як «тотальну суму всього, що створюється або модифікується свідомою або несвідомою діяльністю двох або більше індивідів, що взаємодіють один з одним або визначають умови поведінки один одного».

Досліджуючи питання впливу наукових теорій П.Сорокіна на погляди російських та вітчизняних вчених, доходимо висновку про те, що він на батьківщині у Росії початку ХХ ст. був незаслужено забутий. Але, якщо в радянський період його роботи не друкували, то зараз практично жоден підручник не лише в Росії, а й на теренах України з політології,

культурологи, соціології й філософії не обходиться без посилання на П.Сорокіна або його згадування як автора циклічного підходу до історичного процесу.

Серед перших історіографічних робіт відзначимо рецензії на роботи П.Сорокіна як соціолога. Так, В.Чернов, познайомившись із книгою «Злочин, кара, подвиг та винагорода», побажав П.Сорокіну «остаточно ліквідувати останні залишки свого учнівського ставлення до суспільних питань, знайти «самого себе», а М.Ковалевский, навпаки, у передмові до цієї книги зазначав: «У цій майбутній соціологічній бібліотеці не один том буде належати перу автора» [22; 43].

Після змушеного від'їзду за кордон, у Росії ім'я П.Сорокіна практично не згадувалося до 60-х рр. ХХ століття. Він був, в основному, відомий лише за роботами В.Леніна, у яких розглядався як представник буржуазного класу, а його творчість і цивільна позиція критикувалися [26; 44]. Красномовним прикладом наукової критики радянських учених на адресу Сорокіна в 1920-ті р. може слугувати одна з рецензій на його книгу «Система соціології»: «Після прочитання роботи П.Сорокіна «Система соціології», – писала Л.Рейснер, – змушена задати собі питання: «Чи не страждає молодий учений нервовим розладом, і чи можна робити його відповідальним за ту безглуздість, що він виклав у горезвісній системі» [36; 44].

Подібне шаблонове ідейне неприйняття характерно й для робіт В.Невського, який вважав, що наукова діяльність П.Сорокіна – приклад буржуазного мислення, тому П.Сорокін і був не в змозі осмислити значення й велич Жовтневої революції [31; 32; 44]. У той період вітчизняна історіографія сконцентрувалася на критику суспільно-політичної позиції П.Сорокіна, його неприйнятті більшовицької влади. Наукова ж діяльність Пилипи Олександровича належного інтересу не викликала.

У 1960-1970 рр. почато спроби комплексного вивчення поглядів П.Сорокіна. але більшість російських досліджень відрізнялися «трафаретним підходом» до вивчення його життя й наукових поглядів. Характерною рисою робіт цього періоду було використання цивілізаційного підходу у вивченні історії як єдино вірного. Будь-яка критика цього основного постулату вважалася «неповноцінною» [1; 44].

Докладне вивчення різних сторін наукової творчості П.Сорокіна належить російському соціологу І.Голосенко, який низку своїх робіт присвятив вивченню біографії й наукової творчості видатного вченого [8; 9]. Автор, продовжуючи традицію радянської історіографії, приступився до аналізу творчої спадщини П.Сорокіна з критики філософії історії, відзначав вузькість і неспроможність його цивілізаційного підходу. Але, при цьому, вказуючи, що й цивілізаційна парадигма може використовуватися в історичних дослідженнях. Таким чином, 1970 роки у вітчизняній історіографії ознаменувалися проривом у вивченні наукових поглядів вченого, його поглядів на соціальну філософію, суспільний прогрес, теорію конвергенції й т.п. У наступні десятиліття ця тематика не втратила популярності в середовищі істориків. Оцінки й висновки авторів ставали усе більше аргументованими. Особливістю радянської історіографії можна назвати й ту обставину, що аналіз діяльності П.Сорокіна ніс на собі, з одного боку, відбиток ідеологічного неприйняття з боку радянських влади. З іншого боку, саме в Радянському Союзі, була спроба системного підходу в розгляді його спадщини.

У другій половині 1980-х рр. посилювався інтерес до об'єктивного вивчення творчості П.Сорокіна. Саме цей період пов'язаний з ідейними зрушеннями, тобто з негативними процесами в «комуністичній партії», пов'язаними з розколом комуністичної ідеології. Праці П.Сорокіна почали публікуватися й обговорюватися на його батьківщині. Публікації супроводжувалися, як правило, невеликими вступними статтями оглядового характеру, дещо пізніше з'явилися вже більш глибокі роботи в спеціалізованих академічних виданнях. Предметом дослідження стала й біографія Сорокіна. Дослідники ґрунтувалися на архівних документах Санкт-Петербурга й Комі краю та автобіографії соціолога. Намітилася явна деталізація творчого та життєвого шляху П.Сорокіна – російський та американський. Цьому

сприяли опубліковані дослідження В.Сапова, що значно розширили обрії вивчення життєвого шляху і творчого доробку вченого [16; 17; 27; 37; 44].

С.Канів одним із перших почав простежувати динаміку соціокультурних поглядів Сорокіна протягом усього його життєвого шляху, намагався знайти внутрішню логіку розкриття його наукового потенціалу в Росії й Америці. Прагнення протиставити російський період наукової діяльності вченого американському є характерною рисою досліджень А.Соґомонова. Автор відзначав, що «принципова відмінність між раннім і пізнім Сорокіним полягає лише в глобалізмі його теорії: якщо він починав досить традиційно для соціологічної думки на межі століть, то в гарвардський період перетворився в могутнього макросоціолога, що розглядає цивілізацію як атомарну одиницю свого аналізу». При цьому всі дослідники наголошують на тому, що ідеї, які П.Сорокін розвивав за кордоном, зародилися саме в Росії й на основі особистого досвіду вченого набули теоретичної форми. Зазначені вище роботи лише відкрили завісу невивченості творчої спадщини П.Сорокіна. Л.Финк одним із перших указав, що «достоїнство П.Сорокіна як громадянина й вченого в тому, що він не обмежився сумною констатацією звіроподібного стану суспільства, але задумався про можливості прогресивної еволюції людини» [46].

Оцінюючи внесок П.Сорокіна в російську соціологію, Е.Кукушкіна відзначила: «Значення наукової діяльності П.Сорокіна виходить за рамки однієї соціології. Вона є, насамперед, явище світової культури, тому що самим тісним образом пов'язана з дійсністю, присвячена вивченню реальних людських відносин, про вдосконалювання яких він невпинно піклувався, для чого й шукав засобу наукового обґрунтування» [24].

У 1990 роки в російській історіографії найменш вивченим сюжетом залишалася теорія соціокультурної динаміки П.Сорокіна. Заповненням цієї «білої плями» однією з перших зайнялася Н.Мауліна, у роботах якої П.Сорокін представлений, насамперед, як історик і культуролог [29]. Автор цього дослідження концентрує свою увагу на сорокінських методах дослідження культури. Вона доходить висновку, що в працях П.Сорокіна представлена не історія культур, а дослідження закономірностей їх зміни. Все більший інтерес у філософів, соціологів, культурологів стала викликати інтегральна парадигма П.Сорокіна, логіко-філософський аналіз концепції соціології. Особлива заслуга в цьому належить И.Левяш. Він спробував реконструювати світогляд К.Маркса й П.Сорокіна в межах пошуку ними інтегральної парадигми й виділив три парадокси спільності: обоє мислителя інтегратори, вони особистості, для яких думка не тотожна спогляданню [25]. Схожість має місце бути й у проблематичності оцінки їхніх теорій на результаті ХХ століття. З такою позицією не згодна В.Тіхонова; вона вважає за необхідне акцентувати увагу на соціологічних конструктах П.Сорокіна, відзначає при цьому, що «Сорокін розробляв основи цивілізаційної теорії, протиставивши її марксистській теорії формаційного розвитку» [40]. Але, на жаль, П.Сорокін як суспільний діяч залишився за межами її дослідження. Тому замість розгорнутого аналізу творчого шляху й ідейних поглядів книга містить лише одиничні біографічні відомості й загальний нарис його суспільно-політичних поглядів.

Більш об'ємно розкриті проблеми методології російської історії П.Сорокіна в роботах В.Василенко, П.Гаґуа, В.Гладишева [3; 44]. У своїх дослідженнях науковці аналізували різні аспекти культурологічної концепції вченого.

З початку 1990-х рр. дослідники продовжили вивчати спадщину П.Сорокіна насамперед у контексті історії філософії. Нову актуальність одержала тема цивілізаційної кризи. Інтерес виявився в публікаціях документів, статей, нарисів, виступах на наукових конференціях. У зв'язку з цим у Москві 1993 р. була випущена серія тез, присвячених розгляду історичної концепції П.Сорокіна в рамках прихильників циклічної парадигми: М.Данилевського, О.Шпенглера, А.Тойнбі [2; 5; 14; 18; 30; 38; 41; 42]. Відмітною рисою вітчизняної історіографії робіт П.Сорокіна стала увага до етичного й морально-релігійного аспекту його теоретичних поглядів [42]. Враховуючи те, що П.Сорокін був росіянином, на його батьківщині з другої пол. ХХ ст. почали детально вивчати його праці. Про цей факт

свідчить декілька захищених кандидатських та докторських дисертацій. Так, І.Голосенко – відомий російський історик і соціолог, ще у 1967 році захистив кандидатську дисертацію на тему: «Критика философско-исторических и социологических концепций Питирима Сорокина» [10], а у 1980 – докторську – «Буржуазная социология в России на рубеже двух веков» [12].

Н.Маулина у 1991 році захистила кандидатську дисертацію на тему: «Культурно-историческая концепция П.А. Сорокина» [29], а шість років по тому, у 1997 році М.Воробьева захистила дисертаційне дослідження на тему: «Логико-философский анализ концепции теоретической социологии П.А. Сорокина (замысел, воплощение, судьба)».

У В.Василенко 1998 р. відбувся захист дисертаційного дослідження на тему «Историко-культурный подход в трудах П.А. Сорокина» [4], а у 2007 році докторського дослідження на тему «Интеллектуальная биография П.А. Сорокина: опыт нового исследования формирования интегральной методологии социально-исторического познания». Філософський погляд на наукові роботи П.Сорокіна викладено в дисертаційних роботах таких російських науковців, як П.Гагуа «Методологические принципы «интегральной социологии» П.Сорокина» (1994 р.) [6], Н.Зюзева «Ценностные основания философии истории П.А. Сорокина: Поздний этап творчества» (2000 р.) [19], С.Казакова «Кризис цивилизации в свете социальной философии П.А. Сорокина» (2004 р.) [22].

У Л.Петухової [34] 1997 р. відбувся захист дисертації «Искусство как фактор социокультурной динамики в философии П.Сорокина», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. К.Федякіна у 2001 році захистила дисертацію на тему «Питирим Александрович Сорокин: общественная и научная деятельность» на здобуття наукового ступеня кандидата наук [44]. У розробленості теми К.Федякіна [44] визначає три періоди у вивченні даної проблеми в російській історіографії.

1) У дореволюційній – наукова література про П.Сорокіна представлена, як правило, безпосередніми відгуками на його книги, статті, публічні виступи.

2) Особливу роль у вивченні творчої спадщини вченого в радянський період відіграла тенденційна й ідеологізована радянська література про «критика нової буржуазної соціології».

3) Докорінно інші підходи намітилися в другій пол. 80-х років ХХ століття, коли з'явилися численні дослідження російських авторів. Проте особливу групу склали закордонна література.

Наприкінці ХХ століття одним із напрямів у дослідженні наукового потенціалу Сорокіна стала динаміка розвитку форм мистецтва в його соціальних конструктах [34]. Так само цікаві дослідження В.Графського, котрий ім'я П.Сорокіна пов'язує з формуванням російської школи соціології карального права й теоретичної кримінології [15]. Він розглядає застосування його концепції в сучасному правознавстві.

Необхідно підкреслити, що в сучасній літературі гостро ставиться питання про якомога повніше, швидке та органічне включення сорокінської спадщини в сучасний науковий контекст. Яскравий приклад цьому – збірник матеріалів до Міжнародного симпозиуму, присвяченому 110-річчю від дня народження П.Сорокіна, у якому науковці розкривають сучасне бачення спадщини вченого [П.Сорокин и социокультурные тенденции нашего времени: Материалы к международному научному симпозиуму, посвященному 110-летию со дня рождения П.А. Сорокина. – СПб., 1999. – 4-6 февраля].

Найбільш повне уявлення про погляди П.Сорокіна дають теоретичні й публіцистичні добуток як його самого, так і його однодумців і супротивників. Значення поглядів П.Сорокіна, його наукової діяльності для розвитку науки пізнається через їхнє зіставлення з поглядами видних представників соціологічної думки: М.Ковалевського, Н.Кареева, Е.Де Роберти, М.Данилевського, О.Шпенглера, А.Тойнбі й багатьох ін.

У Державному Архіві Російської Федерації за № 602 існує фонд П.А. Сорокіна, що містить 66 одиниць архівних документів за 1902-1921 р.: в основному, це чернетки й

коректури ранніх робіт вченого, а також рецензії, написані ним. Особливу цінність становлять документи, присвячені проблемі прогресу в історії, а також теорії факторів соціальної еволюції, розробленої його вчителем М.Ковалевским.

Слід зазначити той факт, що на теренах України вітчизняні науковці «обмежувалися» лише написанням статей (В.Городяненко, О.Панич та ін.) та підручників з навчальних дисциплін «Культурологія», «Теорія культури», «Соціологія», «Соціологія культури» (І.Тюрменко, О.Горбула, О.Панич, С.Макеєв та ін.). Але у 2000 році в Інституті філософії ім. Г.Сковороди НАН України відбувся захист кандидатської дисертації на тему «Соціально-філософський аналіз концепції кризи культури Е.Дюркгейма та П.Сорокіна» М.Колінько, яку можна вважати чи не єдиним повноцінним дослідженням, проведеним на теренах незалежної України, поглядів П.Сорокіна на розвиток культури.

Проблемам історичної соціології або циклічної парадигми присвячує монографію Мартинов А. [28], який аналізує спадщину П.Сорокіна з точки зору історичної соціології, адже П.Сорокін «вбачав у історії переважно індивідуальну картину дійсності, натомість він визначав соціологію як знаходження загальних закономірностей [28].

У зв'язку з тим, що в наш час наукова спадщина П.Сорокіна стала доступною читачеві, а ідеї вченого набули надзвичайної популярності у світі, дисертаційні дослідження на межі ХХ-ХХІ століть з різних аспектів «сорокінської спадщини» посипалися «як з рога достатку». Молодих учених цікавлять проблеми й історико-культурного аналізу П.Сорокіна, і питання війни й миру, і проблеми соціальної революції й соціальних змін, і конвергенційні процеси [4; 19; 22].

На Заході багатогранній творчості П.Сорокіна присвячено чимало книг, статей. Яскравим прикладом цього став збірник «Sorokin in Review», що побачив світ в 1963 році. Представники різних дисциплін спробували проаналізувати його цілісну концепцію з погляду своїх спеціальностей. Досліджувалися в основному його філософські, соціологічні, філолофсько-історичні, культурологічні погляди, вивчалася методологія. Американський соціолог Дж. Форд відзначив, що соціологи «Соціальну й культурну динаміку» Сорокіна охарактеризували як «метафізичні пошуки», але в той же час, сорокінська теорія перебуває за межами більшості переважаючих напрямків у сучасній філософії. На міждисциплінарний характер концепції П.Сорокіна звертає увагу й А.Тойнбі, який вказує, що «неможливо для Сорокіна або його сучасників передбачати точно, як його новаторське дослідження буде оцінено кожним наступним поколінням; але, здається, можна точно пророчити, що його творчі спрямування й думки увіллються в головний потік думок саме тієї галузі знання в якій він працював і в ній же вони займуть своє місце. Послідовники П.Сорокіна можуть не підтримувати його ідеї, але їм все-таки необхідно прийняти їх до уваги, адже напрям їх думок «буде йти» тим шляхом який науковець проклав першим.

Отже, внесок П.Сорокіна у світову соціологію й філософію в закордонній історіографії оцінювався високо. А деякі дослідники відзначали, що «соціологія П.Сорокіна з'явилася відповіддю на виклик, пов'язаний зі змінами в ході історичного розвитку» і ставили його в один ряд з роботами Сен-Симона, Конта, К.Маркса й М.Вебера. У той же час слід зазначити, що вітчизняні й закордонні дослідники виконали значну роботу, що дотепер не узагальнена. Багато сюжетів суспільно-політичної діяльності Сорокіна, оцінки революції 1917 року, питань війни й миру не розроблялися.

Список використаної літератури

1. **Бормотова С.С.** Борьба советских учёных-марксистов против социологических идей П.Сорокина в первые послеоктябрьские годы (1917-1922) / С.С. Бормотова // Философские науки. – 1971. – № 1. – С. 123-130.
2. **Бессонов Б.Н.** Питирим Сорокин и современность / Б.Н. Бессонов // Социальная история и современность. – 1993. – Вып. 8. – С. 5-26.
3. **Василенко В.В.** Историко-культурная методология П.Сорокина / В.В. Василенко // П.Сорокин и социокультурные тенденции нашего времени, 2001. – № 2. – С. 101-105.

4. **Василенко В.В.** Историко-культурный анализ в трудах П.А. Сорокина: дис... канд. истор. наук. – Ставрополь, 1998 г. // [Електр. ресурс] // Режим доступу. – www.dissercat.com
5. **Воронин А.П.** К вопросу о методологии типизации П.Сорокиным явления «социальная революция» / А.П. Воронин // Социальная история и современность. – М., 1993. – Вып. 8. – С. 69-79.
6. **Гагуа П.С.** Методологические принципы «интегральной социологии» П.А. Сорокина: автореф. дисс... канд. филос. наук. – М., 1994 // [Електр. ресурс] // Режим доступу. – www.dissercat.com
7. **Гладышев В.И.** П.А. Сорокин. Об аксиологических основах исторического процесса / В.И. Гладышев // Человек в истории: теория, методология, практика: Тезисы докладов Рос. научной конф. – Челябинск, 1998. – С. 68-81.
8. **Голосенко И.А.** Философия истории П.Сорокина / И.А. Голосенко // Новая и новейшая история. – 1966. – № 4. – С. 85-93.
9. **Голосенко И.А.** Социология в дореформенной России / И.А. Голосенко // Философские науки. – 1988. – № 1. – С. 52-56.
10. **Голосенко И.А.** Критика философско-исторических и социологических концепций Питирима Сорокина / И.А. Голосенко: автореф. дисс... канд. филос. наук. – Л.: Тип. Полиграфмаша, 1967.
11. **Голосенко И.А.** Системный анализ в творчестве П.Сорокина / И.А. Голосенко // Социально-политический журнал. – 1996. – № 1. – С. 22-29.
12. **Голосенко И.А.** Буржуазная социология в России на рубеже двух веков / И. А. Голосенко: автореф. дисс... д-ра филос. наук. – Л., 1980.
13. **Городененко В.Г.** Історіографія соціології // [Електр. ресурс] // Режим доступу. – www.dissercat.com
14. **Горюнов В.П.** Утопия и реальность в социальной философии П.Сорокина / В. П. Горюнов // Социальная история и современность. – М., 1993. – Вып. 8. – С. 55-69.
15. **Графский В.Г.** Общая теория права П.А. Сорокина: на пути к интегральному правопознанию / В.Г. Графский // Государство и право. – 2000. – № 1. – С. 111-120.
16. **Дойков Ю.В.** Материалы П.Сорокина в Пушкинском доме / Ю.В. Дойков // Отечественные архивы. – 1995. – № 6. – С. 60-68.
17. **Дойков Ю.В.** Питирим Сорокин / Ю.В. Дойков // США: Экономика. Политика. Идеология. – 1992. – № 6. – С. 57-65.
18. **Жовтун Д.Т.** «Избыток истории» в концепции Тойнби / Д.Т. Жовтун // Социальная история и современность. – М., 1993. – Вып. 8. – С. 65-72.
19. **Зюев Н.Ф.** Ценностные основания философии истории П.А. Сорокина: Поздний этап творчества: дис... канд. филос. наук. – М., 2000 // [Електр. ресурс] // Режим доступу. – www.dissercat.com
20. **Зюев Н.Ф.** Интегрализм Питирима Сорокина и теория цивилизаций / Н.Ф. Зюев // Философия и общество. – 2004. – № 3. – С. 143-156.
21. **Каган Л.Н.** Теория культуры / Л.Н. Каган. – Екатеринбург, 1993. – 467 с.
22. **Казакова С.П.** Кризис цивилизации в свете социальной философии П.А. Сорокина: дис... канд. филос. наук. – М., 2004 // [Електр. ресурс] // Режим доступу. – www.dissercat.com
23. **Кравець М.С.** Культурологія: Навч. пос. / Кравець М.С., Семашко О.М., Піча В.М. – Львів, 2003. – С. 38-41.
24. **Кукушкина Е.И.** Питирим Александрович Сорокин (1889-1968) / Е.И. Кукушкина // Русская социология XIX – начала XX вв. – М., 1993. – С. 161.
25. **Левяш И.Я.** К.Маркс и П.Сорокин: поиск интегративной парадигмы / И.Я. Левяш // Социально-гуманитарные знания. – 1999. – № 5. – С. 205-207.
26. **Ленин В.И.** Ценные признания П.Сорокина / Ленин В.И. // Полн. собр. соч. – Т. 37. – С. 188-197.
27. **Липский А.В.** Зырянский след биографии Питирима Сорокина / Липский А.В., Кротов

- П.П. // Социологические исследования. – 1990. – № 2. – С. 117-133.
28. **Мартинов А.Ю.** Исторична соціологія (циклічна парадигма): Моногр. / А. Ю. Мартинов; за наук ред. Е.А. Афоніна; Нац. ун-т внутр. справ, Українське т-во сприяння соціальним інноваціям. – К.: УІАД «Рада», 2004. – 288 с.
29. **Маулина Н.Н.** Культурно-историческая концепция П.А. Сорокина / Н.Н. Маулина: автореф. дис... канд. истор. наук. – Казань, 1991. – 16 с.
30. **Михеев В.М.** Мир идей А.Дж. Тойнби / В.М. Михеев // Социальная история и современность. – М., 1993. – Вып. 8. – С. 54-64.
31. **Невский В.** Взаимодействие или монизм / В.Невский // Красная новь – 1921. – № 2. – С. 335-340.
32. **Невский В.** Реставрация идеализма и борьба с «новой» буржуазией / В.Невский // Под знаменем марксизма. – 1922. – № 7-8. – С. 117-131.
33. **Панич О.О.** Теорія культури: Навч.-метод. пос. / О.О. Панич. – Донецьк: Вид-во Донецького нац. ун-ту, 2009. – 116 с.
34. **Петухова Л.Г.** Искусство как фактор социокультурной динамики в философии П.Сорокина: дис... канд. филос. наук. – М., 1997 // [Електр. ресурс] // Режим доступу. – www.disscat.com
35. **Питирим Сорокин и социокультурные тенденции нашего времени:** Материалы к междунар. науч. симпозиуму, посвященному 110-летию со дня рождения П.А. Сорокина. – СПб., 1999.
36. **Рейснер Л.** Рецензия / Л.Рейснер // Печать и революция. – 1921. – Кн. 2. – С. 160.
37. **Сапов В.В.** «Зырянский проповедник» / В.В. Сапов // Социологические исследования. – 1991. – № 8. – С. 118-120.
38. **Сергеев Г.М.** Питирим Сорокин и национализм / Г.М. Сергеев // Социальная история и современность. – М., 1993. – Вып. 8. – С. 79-84.
39. **Сорокин П.** Кризис нашего времени // П.Сорокин. Человек, цивилизация, общество. – М.: Изд-во политич. лит-ры, 1992. – С. 427-467, 488-499.
40. **Тихонова В.А.** Социология П.А. Сорокина / В.А. Тихонова. – М., 1999.
41. **Чесноков Г.Д.** Философия истории А.Тойнби: сильные и слабые стороны его концепции / Г.Д. Чесноков // Социальная история и современность. – М., 1993. – Вып. 7. – С. 28-41.
42. **Чесноков Г.Д.** П.Сорокин и его место в социологии XX века / Г.Д. Чесноков // Социальная история и современность. – М., 1993. – Вып. 8. – С. 27-43.
43. **Українська та зарубіжна культура:** Навч. посіб. / М.М. Закович та ін.; за ред. М. М. Заковича. – К., 2001. – С. 77-81.
44. **Федякина Е.В.** Питирим Александрович Сорокин: общественная и научная деятельность: дис... канд. истор. наук. – М., 2005 // [Електр. ресурс] // Режим доступу. – www.disscat.com
45. **Філософія культури.** Становление и развитие / С.Шапиро. – СПб.: Лань, 1998. – 448 с.
46. **Финк Л.** Гарвардский профессор из вологодских мужиков / Л.Финк // Вольнодумец. – 1993. – № 3. – 16 января.

Резюме

Розглядаються філософські погляди Питирима Сорокіна крізь призму історіографії.

Ключові слова: наукова спадщина П.Сорокіна, дослідники наукової спадщини П.Сорокіна, історична соціологія, соціологія культури.

Summary

Kushina N. Pitirim Sorokin's philosophical sights through a prism of a historiography

Pitirim Sorokin's philosophical sights through a prism of a historiography are considered.

Key words: P.Sorokin's scientific inheritance, researchers of the scientific inheritance of P.Sorokin, historical sociology, sociology of culture.

Надійшла до редакції 20.10.2012 р.